

הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה: מרכזי נוער 2008 דוח הערכה שני

רות ברוך-קוברסקי
מרים כהן-נבות

המחקר הוזמן ומומן על-ידי הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה

הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה מהווה שותפות בין איחוד הקהילות היהודיות-הפדרציה של צפון אמריקה (UJC), ממשלת ישראל, נציגי הארגונים של קהילת יוצאי אתיופיה, הסוכנות היהודית לארץ ישראל (JAFI), ג'וינט-ישראל (JDC) וקרן היסוד.

**הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה:
מרכזי נוער 2008
דוח הערכה שני**

רות ברוך-קוברסקי
מרים כהן-נבות

המחקר הוזמן ומומן על-ידי הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה

הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה מהווה שותפות בין
איחוד הקהילות היהודיות-הפדרציה של צפון אמריקה (UJC),
ממשלת ישראל, נציגי הארגונים של קהילת יוצאי אתיופיה,
הסוכנות היהודית לארץ ישראל (JAFI), ג'וינט-ישראל (JDC) וקרן היסוד.

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל מהו?

מרכז ארצי למחקר יישומי בשירותי רווחה, בשירותי מדינת ישראל והעולם היהודי, שהוקם ב-1974.

ארגון עצמאי ללא כוונת רווח, המופעל כשותפות בין הג'וינט העולמי (AJJDC), ממשלת ישראל וקרן דוד ואינז מאיירס.

צוות של אנשי מקצוע המקדישים עצמם למחקר יישומי בסוגיות חברתיות בעלות קדימות עליונה בסדר היום הלאומי.

קבוצת חשיבה שנטלה על עצמה מחויבות לסייע לקובעי המדיניות ולספקי השירותים בתכנון וביישום תכניות רווחה.

המחקר במכון מתבסס על גישה בין-תחומית.

חמישה תחומים עיקריים:

- ♦ מרכז אנגלברג לילדים ולנוער
- ♦ מרכז סמוקלר לחקר מדיניות הבריאות
- ♦ המרכז לחקר הזיקנה
- ♦ המרכז לחקר קליטת עלייה
- ♦ המרכז לחקר מוגבלויות ואוכלוסיות מיוחדות

שמונה תכניות בין-תחומיות:

- ♦ הבטחת איכות בשירותים חברתיים
- ♦ הערכת כוח אדם ותכנון חברתי
- ♦ תעסוקה ועוני
- ♦ למידה ארגונית ולמידה מהצלחות
- ♦ האוכלוסייה הערבית בישראל
- ♦ שיתוף פעולה בינלאומי
- ♦ שיתוף פעולה במזרח התיכון
- ♦ שיתוף פעולה עם הקהילות היהודיות

שלוש קרנות מיוחדות:

- ♦ קרן מנדל ברמן למחקר על ילדים עם מוגבלות
- ♦ קרן קוני וברט רבינוביץ למחקר יצירתי חדשני
- ♦ קרן מרשל ויינברג לשיתוף פעולה ופיתוח מקצועי

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

ת"ד 3886

ירושלים 91037

טלפון : 02-6557400

פקס : 02-5612391

כתובת באינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale

דואר אלקטרוני : brook@jdc.org.il

פרסומים נוספים של המכון בנושאים קשורים

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ.; יורוביץ, ל. 2006. התמודדות עם צורכיהן של נערות בשירותים לנוער בישראל. דמ-475-06.

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ.; יורוביץ, ל.; קונסטנטינוב, ו.; אפרתי, ר. 2005. מאפיינים וצרכים של הנערות המטופלות בשירות לנוער וצעירות - משרד הרווחה. דמ-465-05.

כהן-נבות, מ.; ברוך-קוברסקי, ר.; לוי, ד.; קונסטנטינוב, ו. 2008. תכנית SPACE של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה: הסיוע הלאומי ומרכזי הנוער (2005/6-2006/7) - מחקר הערכה. תמ-28-08 (עברית); תמ-27-07 (אנגלית).

מנדלר, ד.; בן-הרוש, א. 2006. התכנית "מסיכון לסיכוי" - שילוב ילדים עם צרכים מיוחדים מלידה עד גיל 3 במעונות יום בקהילה. מחקר הערכה. דמ-469-06.

להזמנת הפרסומים ניתן לפנות למאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ת"ד 3886, ירושלים 91037

טל': 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il

תמצית מחקר

מטרתו של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה היא לאפשר לבני נוער יוצאי אתיופיה לממש את מלוא הפוטנציאל הטמון בהם ולהגביר את סיכוייהם לניעות חברתית ושילוב עתידי בשוק העבודה. הפרויקט הלאומי הוא שותפות של ה-UJC; הסוכנות היהודית לארץ ישראל; ארגון הגיוינט; משרדי ממשלה: קליטה, חינוך, רווחה ואוצר; נציגות הארגונים יוצאי אתיופיה; וקרן היסוד. בעקבות מיפוי הצרכים שערך הפרויקט הלאומי, הוקמה בשנת 2004 תכנית שמיועדת לתת מענה לצורכי קהילת יוצאי אתיופיה באמצעות סיוע לימודי, מרכזי נוער לפעילויות אחרי שעות הלימודים, סדנאות למניעת השימוש באלכוהול וסמים, תכנית לחינוך מנהיגות בקהילה ועוד.

מרכזי הנוער מיועדים בעיקר לבני נוער יוצאי אתיופיה ונועדו לספק להם מקום שהות חיובי המעניק מסגרת ותוכן לשעות הפנאי. בנוסף, פעילות המרכזים מיועדת למנוע תופעות של התנהגויות סיכון, ולאתר בני נוער עם בעיות מיוחדות ולהפנותם לגופים מטפלים. משנת 2005 ועד 2008 חלה התרחבות משמעותית בהפעלת מרכזי הנוער, ובשנת הלימודים 2008-7 פעלו 23 מרכזים ביישובים שונים בארץ.

מאיירס-גיוינט-מכון ברוקדייל ביצע הערכה של 14 מרכזי נוער שפעלו למעלה משנה, והיא מהווה שלב שני בתכנית ההערכה שבחנה את פעילויותיהם של מרכזי הנוער. איסוף המידע כלל ראיונות עם מפעילי התכנית, מפעילי המרכזים ואנשי צוות נוספים במרכז וכן 579 בני נוער המבקרים במרכזים

בין הממצאים:

- ♦ מרכזי הנוער מעניקים למבקרים מסגרת נורמטיבית בה יוכלו לשהות בשעות אחר-הצהריים, ולבלות את שעות הפנאי בצורה חופשית, ובכך למנוע שוטטות של בני נוער אשר יכולה להוביל להתנהגויות סיכון. בנוסף, המרכזים מציעים קורסים וחוגים, סדנאות לפיתוח אישי ולפיתוח מנהיגות, פעילויות חברתיות מאורגנות, פעילויות חוץ ועזרה לא פורמלית בהכנת שיעורי הבית.
- ♦ הגיל הממוצע של בני הנוער המגיעים למרכזים הוא 15, והם מאופיינים כבאים ממשפחות מרקע חברתי-כלכלי נמוך ובחשיפה גבוהה למצבי סיכון.
- ♦ הערכת בני הנוער את פעולות המרכזים ואת תרומות המרכזים לחייהם רבה. רובם דיווחו כי יש להם מה לעשות במרכז ושהם עושים במרכז דברים שמעניינים אותם וחשובים להם במידה רבה או רבה מאוד.
- ♦ בני הנוער מעריכים מאוד את יחס המדריכים, ורוב משמעותי מביניהם מדווחים כי המדריכים מבינים אותם ומשמשים להם כתובת לפניית בנושאים שונים שבהם נתקלו בבעיות.
- ♦ רבים מבני הנוער ציינו גם שהמרכזים סייעו להם לשפר את הביטחון העצמי שלהם, לשפר את כישוריהם לפתירת בעיות, לחשוב בצורה שונה על החיים ולהרחיב את המעגל החברתי שלהם, ועוד.
- ♦ האתגרים המרכזיים שעלו התייחסו לצורך לשפר את תהליכי הרישום והמעקב אחר התלמידים המגיעים למרכזים, קביעת דרכי הפניה אפקטיביות לשירותים מקצועיים טיפוליים לבני נוער הזקוקים לכך, ופיתוח דרכים יעילות להתמודדות עם אותם בני נוער שיש להם קשיי התמדה ובעיות התנהגות.

ממצאי המחקר הוצגו בפני המעורבים בהפעלת התכנית ובמימונה, והם משמשים לדיונים משמעותיים על שיפור התכנית ובסיס להמשך הפעלתה והפצתה ברחבי הארץ.

תודות

ברצוננו להודות לכל מי שסייע במחקר ואפשר את ביצועו.

לד"ר נגיסט מנגשה, מנכ"לית הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, ולחברים אחרים בצוות הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, ובמיוחד לאמיר טואבה ולגרייס רודניצקי, ולצוותים של הגופים המפעילים את מרכזי הנוער.

אנו מודים לכל מי שהסכימו להתראיין למחקר - מנהלי מרכזי הנוער, ובני הנוער עצמם - על פתיחותם ועל שיתוף הפעולה שלהם.

תודות לעמיתינו במכון: לדגנית לוי שביצעה את מחקר ההערכה בשנת 2006, לווזיסלב קונסטנטינוב שסייע בביצוע העיבודים הסטטיסטיים, לאפרת חדד שסייעה בביצוע הראיונות, ולבן שלומי שארגן את עבודת השדה ואת איסוף הנתונים. לרויטל אביב-מתוק שסייעה בהכנת הדוח; לנעמי הלסטד על עבודת התרגום לאנגלית, לבלהה אלון על התרגום לעברית וללסלי קליינמן על ההבאה לדפוס. לבסוף, תודה לגיק חביב על התמיכה וההדרכה במהלך השלבים השונים של המחקר.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
3	1.1 המחקר
4	2. פריסת מרכזי הנוער
5	3. מאפייני בני הנוער המבקרים במרכזים
8	4. פעילויות במרכזים
10	5. משוב על מרכזי הנוער
14	6. סיכום
16	מקורות
18	נספח

רשימת תרשימים

4	תרשים 1 : פריסת מרכזי הנוער בשנים 2005-2008
6	תרשים 2 : דיווח על בעיות (במידה רבה או במידה מועטה) של בני נוער המגיעים למרכז ב-2006 וב-2008
7	תרשים 3 : התנהגות סיכון לפי דיווח בני הנוער המבקרים במרכזים, 2006 ו-2008
8	תרשים 4 : תחושת ניכור מבית-הספר בקרב הבאים למרכזי הנוער ב-2006, ב-2008, ובקרב כלל התלמידים בחינוך היהודי, גילאי 12-16
11	תרשים 5 : הערכת המרכזים על-ידי בני הנוער ב-2006 וב-2008 (מסכים במידה רבה או במידה רבה מאוד)
12	תרשים 6 : הערכת המדריכים במרכז על-ידי בני הנוער, 2006 ו-2008 (מסכים במידה רבה או במידה רבה מאוד)
13	תרשים 7 : הערכתם של בני הנוער את תרומות המרכזים ב-2006 ו-2008 (מסכים במידה רבה או במידה רבה מאוד)

רשימת לוחות בנספח

18	לוח 1 : מאפיינים חברתיים-כלכליים של בני הנוער שבאים למרכזי הנוער, השוואה בין 2006 ל-2008
18	לוח 2 : קיום בעיות שדווחו על-ידי בני נוער המגיעים למרכזי הנוער בשנים 2006 ו-2008
19	לוח 3 : יכולת לבצע משימות לימודיות שונות בקרב בני הנוער הלומדים שהגיעו למרכזי הנוער ב-2006 וב-2008
19	לוח 4 : דיווח בני הנוער על הערכתם את תרומת המרכזים ב-2006 וב-2008

1. מבוא

בעשרים וחמש השנים האחרונות הייתה עלייה משמעותית של עולים מאתיופיה לישראל, אשר העמידה אתגרים בפני העולים בכל תחומי החיים. מאז גל העלייה הראשון מאתיופיה ב-1984, נקטו הממשלה, הרשויות המקומיות וארגוני המגזר השלישי, ביוזמות ובמאמצים רבים כדי לסייע לאוכלוסיית יוצאי אתיופיה להשתלב בחברה הישראלית, ולא להייה תרומה חשובה. עם זאת, עדיין נותרו פערים משמעותיים בתחומים רבים, ושיעורי העוני בקרב המשפחות יוצאות אתיופיה הם גבוהים במיוחד.

מצבם של בני הנוער יוצאי אתיופיה דורש תשומת-לב מיוחדת. ב-2006 היו בישראל כ-27,000 בני נוער יוצאי אתיופיה גילאי 10 עד 19; 12,000 מהם נולדו בארץ להורים שעלו מאתיופיה, ו-15,000 נולדו באתיופיה (בן-אריה וקמחי, 2007). חשיבותה של ההשכלה, והשפעתה המשמעותית על ההשתלבות העתידית של בני נוער יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית, ידועות היטב. נתונים ארציים בישראל מעידים על פערים משמעותיים בין ההישגים בהשכלה של בני נוער יוצאי אתיופיה לבין אלה של האוכלוסייה הכללית (בן-אריה וקמחי, 2007; בן-אריה וצירנובלסקי, 2004; Wolda, 2006).

ישנו גם חשש שבני נוער יוצאי אתיופיה ייתקלו לעתים תכופות בקשיים במגוון רחב של תחומים אחרים, כגון בפעילות לאחר הלימודים, ביחסים חברתיים ומשפחתיים, ברווחה רגשית ובחשיפה למצבים של סיכון גבוה (ליפשיץ ואחרים, 1998; מנגשה, 2005; Myers-JDC-; Mengesha, 2004; Brookdale Institute, 2001; Wolda, 2006). מצבים וגורמי סיכון אשר מאפיינים את כלל בני הנוער מאפיינים גם בני נוער עולים. אולם, בני נוער עולים מצויים במצב סיכון כפול הנובע משילוב משבר גיל ההתבגרות עם משבר המעבר התרבותי (הרצוג, 1999). לעתים קרובות, צורכיהם של בני נוער יוצאי אתיופיה מורכבים במיוחד ונובעים מגורמי הסיכון הרבים הנובעים מהמעבר התרבותי החד ומהמצב החברתי-כלכלי של משפחותיהם (חביב ואחרים, 1998; דולב, 2007; סבר, 2007; Myers-JDC-; Brookdale Institute, 2001; Mengesha, 2004).

הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה מהווה שותפות בין איחוד הקהילות היהודיות-הפדרציות של צפון אמריקה (UJC), ממשלת ישראל, נציגי ארגונים של קהילת יוצאי אתיופיה, הסוכנות היהודית לארץ ישראל (JAFI), ג'וינט-ישראל (JDC) וקרן היסוד. שותפות זו מתבטאת בייצוג השותפים בגופים המנהלים של הפרויקט ובשותפות כספית.

מטרתו של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה היא לאפשר לבני הנוער יוצאי אתיופיה לממש את מלוא הפוטנציאל הטמון בהם, וכן להגביר את סיכוייהם לניעות חברתית ולשילוב עתידי בשוק העבודה. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה ייחודי בכך שהוא מתמקד בהכללתם של חברי קהילת יוצאי אתיופיה בכל ההיבטים של פעילותו, כולל יישום, פיקוח, תכנון אסטרטגי וקבלת החלטות.

הפרויקט הלאומי החל למפות את הצרכים ואת השירותים הקיימים בעבור קהילת יוצאי אתיופיה (בסיוע מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל). בהתבסס על המידע שנאסף, הוחלט להתמקד בגילאי 13-18, בתכנית שהפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה החל להפעיל ב-2004. התכנית כוללת מספר מרכיבים מרכזיים:

1. תכניות המתקיימות בבית-הספר בשעות לאחר הלימודים המיועדות לבני הנוער, המבוססות על גישה הוליסטית למתן מענה על צורכי בני הנוער, הכוללת סיוע לימודי ותמיכה אישית.
 2. מרכזי נוער בקהילה ותכניות למניעת שימוש באלכוהול וסמים והכנה לקראת השירות בצבא.
 3. תכנית להעצמת הקהילה המתמקדת בהכשרת מנהיגות קהילתית ברמות המקומית והארצית.
- התכנית החלה לפעול ב-2004 בקנה מידה קטן, וממשיכה להתרחב גם ב-2008, בזמן הכנת דוח זה.

הדוח הנוכחי מדווח על תכנית מרכזי הנוער של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה. הספרות המקצועית מכירה במרכזי נוער כאמצעי מרכזי לענות על הצרכים ההתפתחותיים של בני נוער ולמתן השכלה בלתי פורמלית (כאהן-סטרבצ'ינסקי ואחרים, 2000, 2002; אבו-עסבה ואחרים, 2003). מרכזי הנוער של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה ממוקמים בשכונות בהן יש אוכלוסייה גדולה של עולים יוצאי אתיופיה, והם מיועדים לתת שירות לכל בני הנוער יוצאי אתיופיה החיים באותה שכונה, ובמיוחד לבני נוער בסיכון. המרכזים הינם חלק מגישה הוליסטית של עבודה עם בני נוער יוצאי אתיופיה, והם מוסיפים ממד נוסף למאמצים המיועדים לספק מענים בתחומים רבים של חייהם. המטרה היא שבאמצעות הספקת שירותים נגישים, אינטנסיביים ואפקטיביים לבני נוער עולי אתיופיה, הם ירכשו כישורים ומשאבים אישיים כדי להשתמש טוב יותר בתכניות קהילתיות אחרות.

מטרת המרכזים היא לספק לבני הנוער מקום שהות חיובי ונורמטיבי, המציע להם מסגרת ותוכן לשעות הפנאי בצורה נגישה, גמישה, אוניברסלית ובלתי פורמלית, תוך כדי הקניית תחושת ביטחון ושייכות. בנוסף לכך, מסגרות אלו ממלאות פונקציות חשובות בתחומים כמו:

- ♦ חיזוק בני הנוער על-ידי העצמה אישית וחברתית, פיתוח ידע ומיומנויות בתחומים שונים וביצוע פעילויות חינוכיות המכוונות להנחלת ערכים
- ♦ מניעת עבריינות וצמצום התנהגויות סיכון
- ♦ איתור בעיות והפניית בני נוער עם בעיות מיוחדות לגופים המטפלים המתאימים

כיום מופעלים 24 מרכזים על-ידי 7 ארגונים שונים: פידל, הקרן לפיתוח חדרה, עמותת עלמיא-ישראל ליהודי אתיופיה, מתנ"ס גדרה, ויצ"ו, עמותת דרור ועמותת היוט. המרכזים ממומנים על-ידי הפרויקט הלאומי בשיתוף גורמים נוספים, בהם הרשויות המקומיות, שירותים מקומיים שונים (כמו השירות לקידום נוער, המתנ"סים ועוד), הגופים המפעילים ותורמים נוספים. בתקופה האחרונה, עלו כמה קשיים בהבטחת רמת המימון הנוכחית של המרכזים. הפרויקט הלאומי, יחד עם הרשויות המקומיות ושותפים אחרים, פועלים להבטחת המשך מימון המרכזים.

1.1 המחקר

ב-2005 החל מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל להעריך את תכנית הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, תוך התמקדות במרכיבים המרכזיים של התכנית. מטרת ההערכה הן לחזק את הפעלת התכנית, ולשמש בסיס להמשך פיתוחה.

המחקר המדווח כאן בחן את הפעלת מרכזי הנוער ועסק בשאלות הבאות:

1. מהם המאפיינים של בני הנוער המבקרים במרכזים?
2. אילו פעילויות מתבצעות במרכזים?
3. עד כמה בני הנוער והמדריכים שבעי רצון מהמרכזים וכיצד הם תופסים את תרומות המרכזים?
4. מהם הקשיים הכרוכים בביצוע התכנית?

בשנת 2006 נערך מחקר הערכה של 7 מרכזי הנוער. לנוכח הגידול המשמעותי במספר המרכזים ברחבי הארץ והתפתחות התכנית הוחלט לבצע מחקר הערכה נוסף ב-2008 שכלל 14 מרכזי נוער.

הדוח הנוכחי מציג ממצאים מרכזיים מתוך מחקר ההערכה של 2008, ומבצע שתי השוואות מרכזיות. השוואה אחת היא לנתונים מסקר שנערך במאי 2006 (כהן-נבות ואחרים, 2008) - על מנת לבחון שינויים לאורך זמן במאפיינים של בני הנוער המבקרים במרכזים ותפיסתם את התכנית. השוואה השנייה היא לכלל אוכלוסיית התלמידים בבתי-הספר היהודים בישראל והיא מתבססת על ממצאי מחקר HBSC (2004)¹ - על מנת לבחון את מצבם של בני הנוער המגיעים למרכזי ביחס לכלל האוכלוסייה היהודית בארץ.

איסוף הנתונים כלל:

- סקר שנערך במאי-יוני 2008 בקרב בני הנוער המבקרים ב-14 מרכזי נוער אשר פעלו לפחות שנה ברציפות בעת איסוף הנתונים.² במשך שבוע שלם נכח מראיין בכל אחד מהמרכזים במשך כל שעות הפעילות, והועברו שאלונים לכל מי שביקרו במרכזים במהלך שבוע זה. בסך-הכל מילאו את השאלון 579 בני נוער.³
- תצפיות במרכזי הנוער וראיונות מובנים עם מנהלי המרכזים.
- חמישה מרכזים ותיקים נבחרו לביצוע מחקר עומק שכלל איסוף נתונים נוסף: ראיונות עומק עם מדריכים העובדים במרכזי וקבוצות מיקוד עם בני נוער המגיעים למרכז
- ראיונות עומק עם הצוות של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה ועם הצוותים של הארגונים המפעילים את המרכזים, ותצפיות במרכזי הנוער ובוועדות היגוי וועדת נוער.

¹ Health Behavior in School-Age Children הוא סקר בין-לאומי. הסקר בישראל נערך על-ידי ד"ר יוסי הראל-פיש מאוניברסיטת בר אילן והועבר ב-2004 בפרסה ארצית למדגם של תלמידים בבתי ספר יהודים בכיתות ו', ח' ו-י'.

² מרכזים הפועלים בערים: באר שבע, נתניה, גדרה, רמלה, לוד, קריית גת, רחובות, אשדוד, פרדס חנה, קריית ביאליק, חדרה (4 מרכזים)

³ כ-14% מבני הנוער שביקרו במרכזים סירבו למלא את השאלון. שיעורי הסירוב דומים בכל המרכזים.

2. פריסת מרכזי הנוער

בשנת 2005 החל הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה להפעיל 8 מרכזי נוער. התכנית התרחבה במשך השנים ועד שנת 2008 פעלה התכנית ב-24 מרכזים, והיקף המשתתפים בכלל המרכזים הגיע לכ-2,500 (מנגשה, 2008).⁴

תרשים 1: פריסת מרכזי הנוער בשנים 2005-2008

3. מאפייני בני הנוער המבקרים במרכזים

מרכזי הנוער הוקמו למען בני נוער יוצאי אתיופיה, ואכן רוב בני הנוער (91%) המבקרים במרכז הם ממוצא אתיופי (הם או הוריהם נולדו באתיופיה). בקרב בני הנוער יוצאי אתיופיה רוב בני הנוער המבקרים במרכז (70%) הם ילידי הארץ. הגיל הממוצע של בני הנוער 15, ולמרכז מגיעים יותר נערים (60%) מאשר נערות (40%).

בני הנוער המבקרים במרכז באים ממשפחות המאופיינות ברקע חברתי-כלכלי נמוך. בהשוואה לשנת 2006 (ראו לוח 1 בנספח) נמצא כי הייתה עלייה בשיעור המשפחות בהן יש שני מפרנסים (מ-39% מהמשפחות בשנת 2006 ל-58% מהמשפחות בשנת 2008). אך, עם זאת, מצבן החברתי-כלכלי של משפחות בני הנוער עדיין נותר נמוך במידה ניכרת מזה של כלל אוכלוסיית התלמידים במערכת החינוך היהודי. למשל, בסקר שנערך ב-2004 על כלל התלמידים בחינוך היהודי נמצא כי 58% דיווחו על השכלת אם על-תיכונית או אקדמית, בעוד שבקרב בני הנוער הבאים למרכזי הנוער דיווחו על כך רק

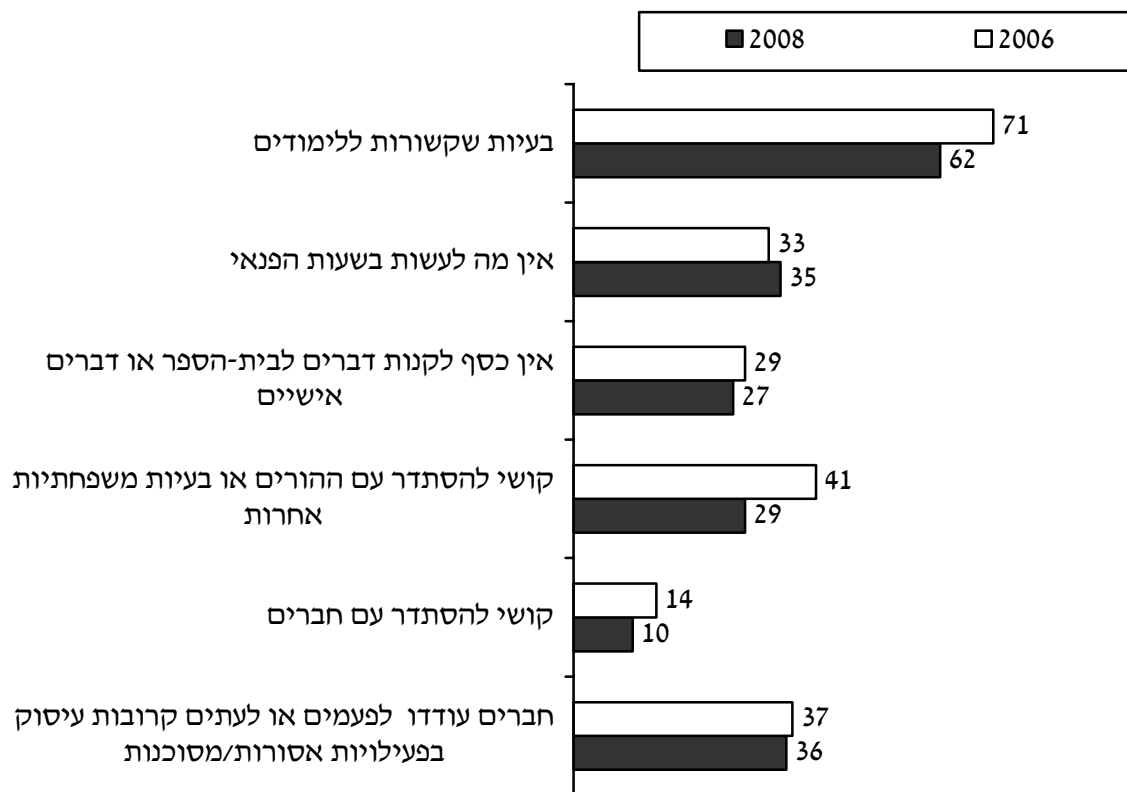
⁴ מספר המשתתפים אינו משקף את מספרם המוחלט של בני הנוער המגיעים למרכז, אלא מייצג את מספר המשתתפים בפעילויות המובנות של המרכזים. כתוצאה מכך ייתכן כי בני נוער ייספרו פעמיים אם הם משתתפים בשני חוגים. ייתכן שהם לא ייספרו כלל אם הם מגיעים למרכז אך אינם משתתפים בפעילות מובנית כלשהי.

12%. דוגמה נוספת הינה אחוז המשפחות אשר להן 6 ילדים ויותר: 8% מהמשפחות באוכלוסייה היהודית לעומת 46% בקרב משפחות בני הנוער המגיעים למרכזים (HBSC, 2004).

התחומים בהם בני נוער דיווחו על קשיים

ניתוח התחומים שלגביהם בני הנוער דיווחו שיש להם בהם בעיות, מעלה כי הבעיות הן בעיקר בתחום הלימודי ובשעות הפנאי: ל-62% מבני הנוער יש בעיה הקשורה ללימודים, ו-35% מבני הנוער ציינו כי אין להם מה לעשות בשעות הפנאי שלהם. יש לציין, עם זאת, כי בכל התחומים שנבדקו רוב בני הנוער שדיווחו כי קיימת אצלם בעיה ציינו שהיא קיימת "במידה מועטה", ומעטים בלבד ציינו כי היא קיימת במידה רבה. באשר לתחומים של בית-הספר וקשיים במשפחה עולה כי שיעור בני הנוער שדיווחו על בעיות אלה הצטמצם בין 2006 ל-2008 (ראו תרשים 2. לנתונים מפורטים ראו לוח 2 בנספח).

תרשים 2: דיווח על בעיות (במידה רבה או במידה מועטה^א) של בני נוער המגיעים למרכז ב-2006 וב-2008 (באחוזים)

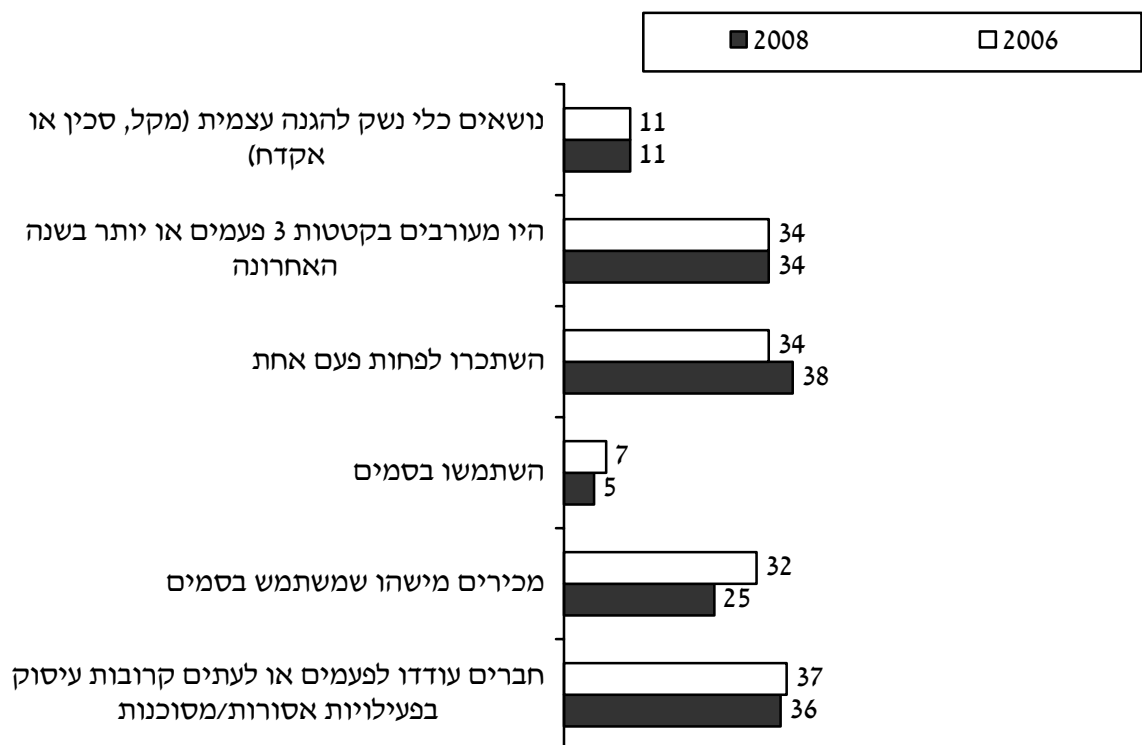

^א קטגוריה נוספת: בכלל לא

התנהגויות סיכון

הדיווחים של בני הנוער מצביעים על כך שמיעוט ניכר מבני הנוער נוקטים בהתנהגויות של סיכון גבוה או חשופים למצבי סיכון מסוג כלשהו (תרשים 3), כמו מעורבות בקטטות (34%), שיכרות (38%) ועיסוק בפעילויות אסורות או מסוכנות בעידוד חבריהם (37%). נתונים אלו דומים לנתונים שנמצאו בשנת 2006, ומצביעים על כך שב-2008 מתמודדים המרכזים עם בעיות דומות לאלו שאיתן התמודדו בשנת 2006. יש לציין כי מדדים אלו אינם רגישים דיים כדי לאפשר בחינה של שינויים דקים לאורך זמן בהתנהגויות הסיכון של בני הנוער. כל התנהגויות הסיכון שנבדקו נמצאו באחוזים גבוהים יותר בקרב הנערים מאשר בקרב הנערות, וגבוהים יותר אצל בני נוער מבוגרים יותר (גילאי 15 ומעלה) בהשוואה לצעירים יותר (גילאי 12-14).

תרשים 3: התנהגות סיכון לפי דיווח בני הנוער המבקרים במרכזים, 2006 ו-2008 (באחוזים)

חינוך

מעל מחצית (66%) מבני הנוער המגיעים למרכזים ציינו כי הם מקבלים עזרה לימודית (בשעות הלימודים או לאחריהן). אחוז זה הינו גבוה באופן משמעותי מאחוז בני הנוער שדיווחו כי קיבלו עזרה לימודית בשנת 2006 (53%). ייתכן שזוהי תוצאה של התרחבות תכנית הסיוע הלימודי של הפרויקט הלאומי, אשר נותנת סיוע לרוב התלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-הספר העל-יסודיים באותם יישובים בהם פועלים מרכזי הנוער (לפירוט ראו כהן-נבות ואחרים, 2008).

מרכזי הנוער אינם עוסקים בעצמם באופן פורמלי במתן שיעורי עזר, אך בחלק מהמרכזים בני הנוער מכינים שיעורי בית תוך קבלת עזרה מאנשי צוות המרכז. בהתאם לכך, שליש מבני הנוער (33%) ציינו כי הם אכן מקבלים במרכז עזרה כלשהי בלימודים.

כפי שנאמר, שליש מבני הנוער יוצאי אתיופיה המגיעים למרכזי הנוער נולדו באתיופיה, ו-10% הינם עולים חדשים שעלו לארץ ב-10 השנים האחרונות. רבים מבני הנוער ציינו כי הם אינם מבינים עברית מספיק טוב כדי לבצע משימות חשובות בבית-הספר. לדוגמה, 43% ציינו כי התקשו בהבנת הנאמר בכיתה ו-29% ציינו כי הם מתקשים בקריאת ספרי לימוד וחומר מקצועי בעברית הנלמד בבית-הספר. עם זאת, כאשר נשאלו על יכולתם לבצע משימות לימודיות מסוימות בעברית המשתתפים הצביעו על גידול (בין 2006 ל-2008) במוכנותם להצביע בשיעור, לענות על שאלות ולדבר עם הצוות; ורובם מאמינים שהם יכולים לעסוק במשימות לימודיות בעברית בקלות. ייתכן שזוהי תוצאה של מאמצי המרכזים להגביר את הביטחון העצמי בקרב המשתתפים (ראו לוח 3 בנספח).

על מנת ללמוד על החוויה הבית-ספרית של התלמידים, הם נשאלו על תחושותיהם ועמדותיהם כלפי בית-הספר. שבעים ואחד אחוזים מבני הנוער המגיעים למרכזים ביטאו תחושות חיוביות כלפי חוויית בית-הספר שלהם ופחות משליש (29%) דיווחו שהם חשים ניכור כלפי בית-ספרם.⁵ אחוז זה הינו נמוך באופן משמעותי מהאחוז בשנת 2006 (40%), כך שנראה כי ייתכן שתחושת השייכות של בני הנוער לבית-ספרם עלתה עם השנים.

תרשים 4: תחושת ניכור מבית-הספר^א בקרב הבאים למרכזי הנוער ב-2006, ב-2008, ובקרב כלל התלמידים בחינוך היהודי, גילאי 12-16 (באחוזים)

^א ראו הערת שוליים 5
^{אא} מתוך נתוני HBSC, 2004

לצד העמדות החיוביות שבוטאו כלפי החווייה הבית-ספרית, חשוב לציין כי יותר ממחצית (56%) בני הנוער דיווחו כי הם נכשלו לפחות במקצוע לימודי אחד, ו-4% מבני הנוער ציינו כי נשרו מבית-הספר לחלוטין. בנתונים אלו לא חל שינוי משמעותי בין שתי שנות המחקר.

⁵ **מדד ניכור מבית-הספר** כולל לפחות 2 מ-5 הביטויים הבאים: (א) לא אוהב כלל את בית-הספר; 'לא מסכים בהחלט' או 'לא מסכים' עם ההיגדים הבאים: (ב) החוקים והכללים בבית-הספר שלי הוגנים; (ג) אני מרגיש שייך לבית-הספר שלי; (ד) המורים שלי מתייחסים אלי בצורה הוגנת; (ה) המורים שלי מתעניינים בי כאדם.

4. פעילויות במרכזים

כל המרכזים שהשתתפו במחקר פועלים 4-5 ימים בשבוע, בשעות אחר-הצהריים והערב, בין 4 ל-7 שעות בכל יום. המרכזים אינם פועלים בסופי שבוע. מהממצאים עולה שבני הנוער המבקרים במרכזים נוטים להגיע אליהם לעתים תכופות, בממוצע כ-3.6 פעמים בשבוע, ומבלים בהם זמן רב: ממוצע של 3.4 שעות בכל פעם. רוב בני הנוער (69%) שביקרו במרכז בשנת 2008 מגיעים אליו כבר למעלה משנה, מה שמצביע על התמדה.

זאת ועוד, רוב בני הנוער (73%) אינם מבקרים בכל שירות אחר לבני הנוער בשעות שלאחר הלימודים, ושיעור דומה (68%) לא השתתפו קודם לכן במסגרת אחרת לבני נוער לפעילות פנאי וחינוך בלתי פורמלי. נתונים אלה משקפים את התפקיד המשמעותי של מרכזי הנוער ביצירת הזדמנויות חדשות לאוכלוסיית היעד.

מדיווחי מנהלי המרכזים עולה כי בכל אחד מהמרכזים מוצעות פעילויות בתחומים הבאים:

1. **מסגרת שבה אפשר לבלות זמן פנוי:** כחלק מהתפיסה כי על מרכז הנוער להיות מסגרת מזמינה שבני הנוער יוכלו לבוא אליה בשעות אחר-הצהריים, מקפידים מרבית המרכזים על "מרחב חופשי" לקיום פעילויות בלתי מובנות - כולל פינת ישיבה ושתייה, חדר טלוויזיה, חדר מחשבים, משחקי שולחן, פינג-פונג, סנוקר, ספרייה - ומקום להכין שיעורי בית (בסיוע מהצוות). פעילויות אלו הינן פתוחות לכל באי המרכז בכל ימות השבוע, והן מסייעות ביצירת מסגרת נורמטיבית לבילוי הפנאי בשעות אחר-הצהריים ובמניעת שוטטות של בני הנוער בשכונה. כפי שציין אחד המשתתפים: *"זהו מרכז שמונע שוטטות ברחובות של בני נוער שאחרת עשויים להסתבך"*.
2. **קורסים וחוגים:** בני הנוער משתתפים בחוגים ובפעילויות העשרה הניתנים על-ידי מדריך מקצועי, על-פי-רוב משהו שאינם שייך לצוות המרכז. פעילויות אלו כוללות: חוגי ספורט, אמנות, מחשבים, מוסיקה, משחקי חשיבה, טיולים ומחנאות, כאשר אלמלא המרכז לעתים קרובות תחומי עניין כאלה לא היו נגישים לבני הנוער. כל הפעילויות מתנהלות בקבוצות קטנות, הנפגשות פעם או פעמיים בשבוע.
3. **סדנאות לפיתוח אישי ופיתוח מנהיגות:** פעילויות אלה כוללות סדנאות או קבוצות עניין, ומועברות לרוב על-ידי צוות המרכז. הן משמשות להעשרת בני הנוער בתחומים שונים - על-ידי חיזוק הביטחון העצמי שלהם, עיצוב הזהות האישית, והכנתם לעתיד. הפעילויות מתקיימות במתכונת דומה לזו של חוג. מספר המשתתפים בהן מוגבל והמפגשים מתקיימים פעם או פעמיים בשבוע. פעילויות אלו שונות ממרכז אחד למשנהו והן כוללות: לימודי מורשת העדה האתיופית, אמהרית, סדנאות לחיזוק הביטחון העצמי ויכולות מנהיגות, שיחות ומפגשים עם חברים ותיקים בקהילת יוצאי אתיופיה שיכולים לשמש מודל לחיקוי (role model), שיחות בנושאי אקטואליה ותרבות, ושיחות על קשרים בין-אישיים ומיניות. בחלק מהמרכזים מופעלות תכניות נוספות של הפרויקט הלאומי: הכנה לשירות צבאי לבני נוער בכיתות י"א-י"ב ותכנית למניעת שימוש בסמים ובאלכוהול.

4. **פעילות חברתית מיוחדת:** הפעילויות החברתיות המיוחדות נערכות לכלל בני הנוער המגיעים למרכז. בדרך כלל הן מתקיימות מספר פעמים במהלך השנה. פעילויות אלו כוללות פעילויות מיוחדות בחגים, מסיבות, סרטים, ערבי תרבות, ימי ספורט, ועוד. לפעילויות אלו ישנה חשיבות רבה כחלק מהגיבוש החברתי ובהטמעת תחושה של שייכות למרכז.
5. **פעילויות חוץ:** כמעט כל מנהלי המרכזים דיווחו על קיום פעילויות מחוץ למרכזי הנוער, חלקן מיועדות לכלל בני הנוער המגיעים למרכזים, וחלקן לקבוצות מסוימות (למשל, רק לבני קבוצת גיל מסוימת או רק למשתתפים בקבוצה להכשרה למנהיגות). פעילויות חוץ אלה מתקיימות לרוב כחלק מהחופשות מלימודים, והן כוללות: טיולים, ביקורים במוזיאונים, ביקורים במוסדות להשכלה גבוהה, הצגות ופעילות התנדבותית בקהילה (כגון חלוקת משלוחי מנות וצביעת בתים).
6. **פעילויות עם ההורים:** בכמחצית מהמרכזים ציינו המנהלים כי מתקיימות פעילויות מובנות עם הורי בני הנוער. פעילויות אלו מהוות חלק חשוב מהמעטפת הכוללת והמטרה היא לגייס את ההורים לעבודה משותפת עם בני הנוער. הפעילויות שנערכות עם ההורים הן מגוונות ומשתנות בין המרכזים: מתקיימות שיחות עם ההורים על נושאים הקשורים לבני נוער כמתבגרים; מתקיימות פעילויות משותפות, כמו קישוט המרכז לקראת חגים; או הורים יכולים פשוט לבוא ולהתנדב במרכז. באחד המרכזים החל לפעול לאחרונה ועד הורים. בחלק מהמרכזים אין פעילות מובנית עם ההורים, אך יש מדיניות של "דלת פתוחה", וההורים יכולים לבוא לבקר במרכז בכל עת, ונערכות פגישות עם ההורים לפי הצורך.

איתור בני נוער בסיכון

לפי עקרונות הפרויקט הלאומי, מרכזי הנוער מסייעים גם באיתור בני נוער בסיכון, ובהפנייתם לטיפול אצל אנשי המקצוע הרלוונטיים. איתור בני נוער בסיכון מתבצע על-פי-רוב בדרכים הבאות: שיחות אישיות עם בני הנוער, דיווחים של בני משפחה אחרים או של בני נוער אחרים במרכז על בני הנוער, והתרשמויות אישיות של צוות המרכז. הגופים העיקריים אליהם מופנים בני הנוער, לפי דיווחי מנהלי המרכזים, הם שירותי הרווחה, היועצות החינוכיות בבתי-הספר והשירות לקידום נוער במשרד החינוך.

- אף-על-פי שמרבית המנהלים ציינו כי ישנם במרכזים בני נוער רבים הזקוקים לטיפול מקצועי, בפועל, לא כולם מופנים לאנשי מקצוע מחוץ למרכז. הראיונות עם המנהלים העלו מספר הסברים לכך:
- ♦ חוסר ידע מקצועי של המנהלים ביחס לשירותים הקהילתיים, וחוסר פניות לעסוק בהפניות.
 - ♦ חוסר רצון של בני הנוער לפנות לטיפול. באופן טיפוסי למתבגרים, לעתים קרובות בני הנוער המבקרים במרכזים אינם מעוניינים לקבל טיפול מאנשי מקצוע.
 - ♦ חלק מבני הנוער המגיעים למרכז כבר מטופלים על-ידי גורמים מקצועיים מחוץ למרכז, בדרך כלל בשירותי הרווחה העירוניים. לעתים, בני הנוער הופנו למרכז על-ידי העובדת הסוציאלית שלהם.

באותם מקרים בהם יש איש מקצוע שעובד עם מרכז הנוער, למשל עובדת סוציאלית, הדבר הקל מאוד על צוות המרכז ואפשר להם לתת מענה טוב יותר לצורכיהם של בני נוער אלו.

שיתופי פעולה

מנהלי מרכזי הנוער מדווחים כי כל המרכזים משתפים פעולה עם שירותים קהילתיים לפי הצורך, כולל השירות למניעת נשירה והשירות לקידום נוער במשרד החינוך, מחלקות מקומיות לשירותים חברתיים, שירות המבחן לנוער והשירות לנערים וצעירים במשרד הרווחה, בתי-הספר, מתנ"סים, מועדוני נוער אחרים והמשטרה. עם זאת, יש לציין כי רוב המרכזים אינם מקיימים פגישות על בסיס קבוע.

בכל הערים פועלות ועדות היגוי של מרכזי הנוער, ובראשן עומד מנהל השירות לקידום נוער בעיר או ראש אגף הקליטה. בין חברי הוועדות נכללים נציגים של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, ראש הגוף המפעיל את מרכז הנוער, ראשי תכניות הפועלות במרכז הנוער וצוות מרכז הנוער עצמו. חלק מהוועדות כוללות גם נציגים של בני הנוער הבאים למרכז. הוועדות סוקרות את הנעשה במרכז ודנות בבעיות מרכזיות ובפתרונות אפשריים.

בחלק מהערים התבססו עם השנים שיתופי פעולה עם אנשי מקצוע בעירייה האחראים על פעילויות בני הנוער בעיר, מתוך התפיסה כי מרכז הנוער הוא חלק בלתי נפרד מתכנון הפעילויות העירוניות. לדוגמה, באחד הגופים המפעילים צוין כי:

"בעבר אף גורם בעירייה לא היה מתייעץ איתנו בנוגע לפעילויות לבני נוער. כיום מזמינים אותנו לפגישות החשיבה, מה שמאפשר להתייחס לצרכים של בני הקהילה. אנחנו לא רוצים רק לבוא ולצרוך תכניות שמתקיימות, אנחנו רוצים להיות שותפים בעשייה".

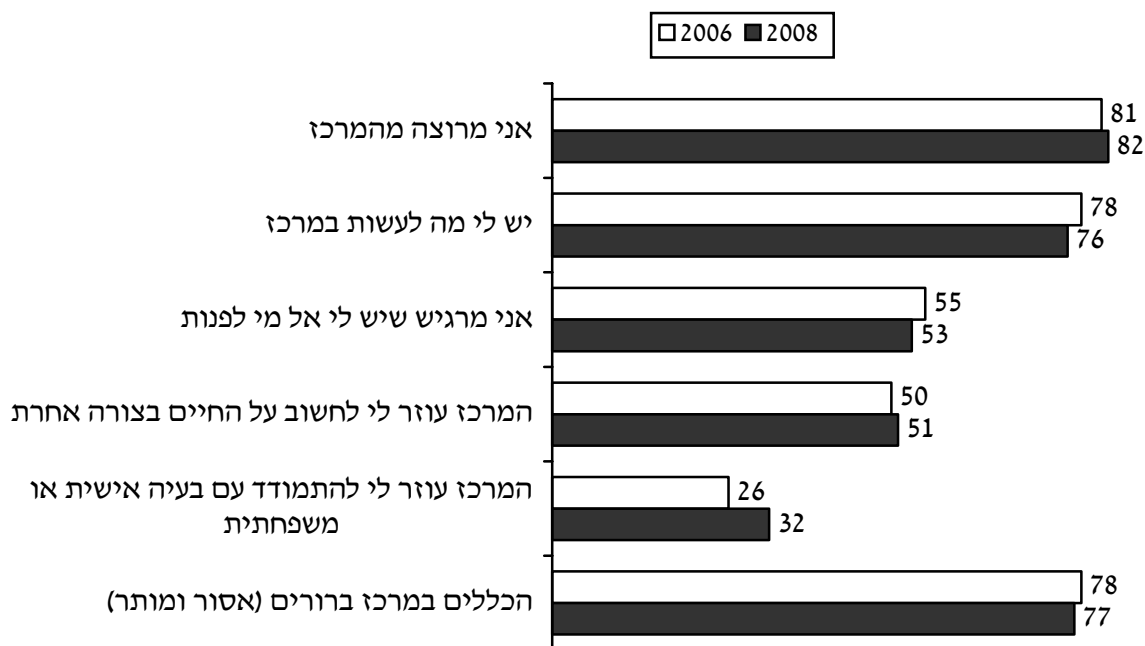
כאמור, מרכזי הנוער משרתים בראש ובראשונה בני נוער עולי אתיופיה. סוגיה חשובה היא כיצד יוכלו מרכזי הנוער לשמש במה גם לקידום שימוש רב יותר בכלל השירותים הקהילתיים ופעילויות משותפות עם מי שאינם אתיופים. רבים מבני הנוער (38%) המבקרים במרכזים ביטאו רצון לפעילויות משותפות עם מי שאינם אתיופים (לעומת עם עולי אתיופיה בלבד); אחרים (47%) אמרו שאין להם כל העדפה. שיעור בני הנוער שביטאו בבירור רצון לפעילויות המיועדות אך ורק לעולי אתיופיה אחרים הגיע ל-13% בסקר משנת 2008, ירידה מ-22% ב-2006. שיתוף פעולה עם שירותים קהילתיים אחרים מהווה אסטרטגיה מרכזית כדי להשיג תכנון משותף תוך שמירה על העמדת בני הנוער עולי אתיופיה כיעד מיוחד של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה מפעיל יותר ויותר אסטרטגיות שיתופיות כאלה במספר גדל והולך של מרכזים, תוך שהוא מאפשר לכל המבקרים במרכז לרכוש מיומנויות ומשאבים אישיים כדי שיוכלו להשתמש טוב יותר בתכניות קהילתיות אחרות.

5. משוב על מרכזי הנוער

הערכת בני הנוער את פעילות המרכז הייתה חיובית מאוד בשנת 2006 ונותרה כזו גם במחקר הנוכחי (תרשים 5). שבעים וארבעה אחוזים מכלל בני הנוער המגיעים למרכזים מעריכים את עבודת המרכז

ומרוצים במידה רבה או רבה מאוד מדרך הפעלתו.⁶ בני הנוער מדווחים כי מרביתם מרוצים מהמרכז (82%) וחשים שיש להם מה לעשות בו (76%). בנוסף, שיעור בני הנוער החשים כי המרכז עוזר להם להתמודד עם בעיה אישית או משפחתית עלה מ-26% ב-2006 ל-32% ב-2008.

תרשים 5: הערכת המרכזים על-ידי בני הנוער ב-2006 וב-2008 (מסכים במידה רבה או במידה רבה מאוד^א) (באחוזים)

^א קטגוריות נוספות: מסכים במידת-מה, מסכים במידה מועטה, לא מסכים כלל

שני קשיים מרכזיים שעלו בהפעלת מרכזי הנוער נגעו לבעיות התנהגות ומשמעת בקרב בני הנוער, ולבעיות בהתמדה של בני הנוער בהגעה לחוגים ולפעילויות. בעיות אלה צוינו הן על-ידי מנהלי המרכזים והן על-ידי בני הנוער עצמם. הצוותים במרכזים מנסים להתמודד עם בעיות אלה, אך לא תמיד בהצלחה.

⁶ **מדד הערכת המרכז** כולל לפחות 5 מ-9 הביטויים הבאים: **מסכים 'במידה רבה' או 'במידה רבה מאוד' עם** ההיגדים הבאים: (א) המרכז מסייע לי להתמודד עם בעיה אישית או משפחתית; (ב) המרכז מסייע לי לראות ולחוות את החיים שלי בצורה אחרת; (ג) כאשר יש לי בעיה אני מרגיש שיש לי עם מי לדבר; (ד) האווירה במרכז נעימה; (ה) הכללים במרכז ברורים (מה מותר ומה אסור); (ו) אני מרוצה מהמרכז; (ז) הייתי ממליץ לחברים שלי להגיע למרכז. **'מסכים במידה מועטה' או 'לא מסכים כלל'** עם ההיגדים הבאים: (ח) במרכז יש תחושה של "בלגן"; (ט) משעמם לי במרכז, אין לי מה לעשות במרכז.

הערכת עבודת המדריכים

מנהלי המרכזים מדגישים את החשיבות שהם נותנים למערכת יחסים אֶכפתית משמעותית בין אנשי הצוות לבין בני הנוער. אנשי הצוות עצמם הם בדרך כלל צעירים יוצאי אתיופיה, ולבני הנוער קל יותר לפנות אליהם ולמצוא אצלם "אוזן קשבת", ומשמשים דמות לחיקוי (role model) בשביל בני הנוער. מממצאי המחקר עולה כי רוב בני הנוער (77%) חשים כי המדריכים במרכז מבינים אותם, וכמחצית מבני הנוער מציינים כי אנשי הצוות נותנים להם יחס אישי ומשתפים אותם בהחלטות הנוגעות למרכז.

הצורך בשיפור תחושת בני הנוער שהם מקבלים תמיכה מהמדריכים עלה במחקר ב-2006, ונראה כי ננקטו פעולות שתורמו לחיזוק תחושות בני הנוער שהם יכולים לפנות לאנשי הצוות במרכזים לקבלת סיוע (תרשים 6). בשנת 2008 יותר בני נוער חשו כי המדריכים מבינים אותם (77% בשנת 2008 לעומת 71% בשנת 2006), לצד פחות בני נוער שחשו כי המדריכים לא מתייחסים אליהם (13% בשנת 2008 לעומת 19% בשנת 2006). כפי שציינה אחת הנערות:

"המדריכים ומנהל המרכז תמיד שם בשבילי ואני יודעת שיש לי למי לפנות כשיש בעיה".

תרשים 6: הערכת המדריכים במרכז על-ידי בני הנוער, 2006 ו-2008 (מסכים במידה רבה או במידה רבה מאוד^א) (באחוזים)

^א קטגוריות נוספות: מסכים במידת-מה, מסכים במידה מועטה, לא מסכים כלל

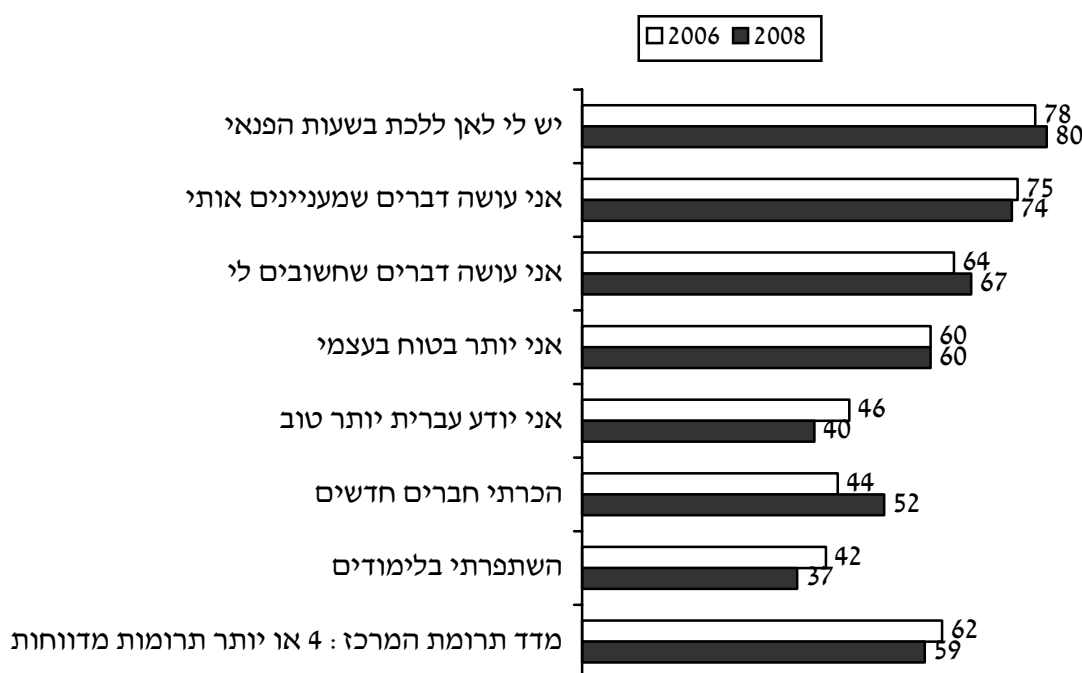
^א המילים "יותר מדי" הוכנסו לשאלון שהועבר ב-2008

תרומות המרכז לבני הנוער

התרומה המרכזית של מרכזי הנוער, שצוינה על-ידי רוב המרוואיינים (80%) היא התחושה שהמרכזים מספקים לבני הנוער מקום להיות בו בשעות הפנאי ומקום בו הם יכולים לעשות דברים שמעניינים אותם (74%). נראה שמרכזי הנוער אכן ממלאים בהצלחה חלק שנוצר בשעות אחר-הצהריים, מונעים שעמום ושיטוט של בני נוער ומספקים לבני הנוער העשרה, עניין ומודלים חיוביים לחיקוי.

בנוסף, ישנה הסכמה כללית בין כל מנהלי המרכזים, שתכניות מרכזי הנוער מספקות לבני הנוער הזדמנויות לחוות התפתחות אישית וקבוצתית. בני הנוער דיווחו על תרומה רבה או רבה מאוד בתחומים כמו ביטחון עצמי מוגבר (60%) והיכרות עם חברים חדשים (52%). באופן כולל נמצא כי מעל מחצית מבני הנוער (59%) חשים נתרמים במידה רבה או במידה רבה מאוד מהשהייה במרכז בלפחות ארבעה תחומים שונים.⁷ התרומות שחשו בני הנוער במחקר הנוכחי דומות לאלו שנמצאו במחקר ב-2006 (תרשים 7. לפירוט מלא של הנתונים ראו לוח 4 בנספח).

תרשים 7: הערכתם של בני הנוער את תרומות המרכזים ב-2006 ו-2008 (מסכים במידה רבה או במידה רבה מאוד^א) (באחוזים)

^א קטגוריות נוספות: מסכים במידת-מה, מסכים במידה מועטה, לא מסכים כלל

בנוסף לתרומות שציינו בני הנוער, ציינו כשליש (36%) מהם כי הם חשים שחל אצלם שינוי כתוצאה מהגעתם למרכז. בני הנוער ביטאו מודעות לגבי הצמיחה האישית שלהם והתייחסו לשיפור בביטחון

⁷ **מדד תרומת המרכז** כולל דיווחים על לפחות 4 מ-7 התרומות האפשריות הבאות: 'מסכים במידה רבה' או 'במידה רבה מאוד' עם ההיגדים הבאים: (א) אני עושה דברים שמעניינים אותי; (ב) יש לי לאן ללכת בשעות הפנאי; (ג) הכרתי חברים חדשים; (ד) השתפרתי בלימודים; (ה) אני יודע עברית יותר טוב; (ו) אני יותר בטוח בעצמי; (ז) אני עושה דברים שחשובים לי.

העצמי, בשלות רבה יותר, יכולת גדולה יותר לתכנן את העתיד, ליצור תמונה של העתיד ולהסתכל באופן שונה על החיים. לדוגמה אמרו כמה מהם :

"מרכז הנוער תורם לתחושת האחראיות"

"הוא תרם לרצון שלי להצליח"

"הוא שינה הרבה דברים באופי שלי"

חלקם ציינו גם שינויים הקשורים לשיפור במצבם החברתי :

"אני יותר חברותי ויותר פתוח"

"הכרתי אנשים חדשים"

אחרים התייחסו לשיפור בלימודים :

"שאני לומד ומצליח"

"יש לי יותר מוטיבציה ללמוד ולהשקיע"

ולפחות שהייה ברחוב :

"זה גורם לי לא להסתובב ברחוב"

"הייתי מסתובבת ברחוב ומנסה לעשן ועכשיו כבר לא"

"אני מעביר את זמני כאן מאשר בסביבות לא רצויות"

6. סיכום

מרכזי הנוער הם חלק משמעותי במעטפת התמיכה ההוליסטית שניתנת לבני הנוער המשתתפים בתכנית של הפרויקט הלאומי, שנועדה לקדם את בני הנוער יוצאי אתיופיה בכל תחומי החיים. מרכזי הנוער החלו לפעול בשנת 2005, ועד שנת 2008 כבר פעלו ברחבי ישראל 24 מרכזים.

מרכזי הנוער נותנים מענה לכלל בני הנוער יוצאי אתיופיה החיים בערים שבהן הם פועלים. רוב בני הנוער המבקרים במרכזים (91%) הם יוצאי אתיופיה. הגיל הממוצע של בני הנוער המבקרים במרכזים הינו 15.31; שיעור הנערים המגיעים למרכז (60%) גבוה משיעור הנערות (40%).

מרכזי הנוער מציעים הזדמנויות חדשות להעשרה, לבילוי פנאי ולסיוע לבני נוער יוצאי אתיופיה. רוב בני הנוער (73%) אינם מבקרים במסגרת אחרת לבני נוער הפועלת בשעות שלאחר הלימודים, ורובם (68%) אף לא השתתפו לפני כן מעולם במסגרת כזו. בני הנוער נוטים להגיע למרכזים לעתים תכופות, בממוצע 3.6 ימים בשבוע, ולבלות בהם זמן רב: בממוצע 3.4 שעות בכל פעם. רוב (69%) בני הנוער אשר ביקרו במרכזים בשנת 2008 מגיעים אליהם כבר למעלה משנה, דבר המצביע על התמדה לאורך זמן.

מרכזי הנוער מעניקים למבקרים מסגרת נורמטיבית בה יוכלו לשהות בשעות אחר-הצהריים, ולבלות את שעות הפנאי בצורה חופשית, ובכך למנוע שוטטות של בני נוער אשר יכולה להוביל להתנהגויות סיכון. בנוסף, המרכזים מציעים קורסים וחוגים, סדנאות לפיתוח אישי ולפיתוח מנהיגות, פעילויות חברתיות מאורגנות, פעילויות חוץ ועזרה לא פורמלית בהכנת שיעורי הבית. בחלק מהמרכזים מוצעות

פעילויות מובנות עם הוריהם של בני הנוער. בנוסף, המרכזים מעוניינים לאתר בני נוער עם בעיות מורכבות הדורשות עזרה מקצועית ולהפנות אותם לשירותים המתאימים.

הערכת בני הנוער את פעולות המרכזים ואת השפעתם על חייהם הייתה גבוהה בעבר ונותרה גבוהה במשך השנים. שביעות הרצון מאופן הפעולה של המרכזים באה לידי ביטוי בתחושת בני הנוער שיש להם מה לעשות במרכזים, כלומר, הפעילויות במרכזים מעניינות אותם והם עושים דברים שחשובים להם. הם דיווחו על כך שהודות למרכזים יש להם מקום ידידותי ונוח ללכת אליו לאחר הלימודים.

רוב משמעותי מבני הנוער דיווחו שהם מרגישים שהמדריכים מבינים אותם. כמחצית ציינו שהמדריכים מתייחסים אליהם באופן אישי ומשתפים אותם בהחלטות הנוגעות לפעילויות במרכז. בנוסף, רבים מבני הנוער דיווחו שהם קיבלו סיוע כדי לראות באופן שונה סוגיות ולהתמודד עם בעיותיהם בצורה הולמת יותר, ושמרכז הנוער הוא מקום בו הם יכולים לפנות למבוגר אכפתי כדי לקבל תמיכה. היבט זה בעבודתם של מרכזי הנוער הלך והתחזק במשך שנות הפעילות של המרכזים. רבים מבני הנוער ציינו גם שהמרכזים סייעו להם לשפר את הביטחון העצמי שלהם, לשפר את כישוריהם לפתירת בעיות, לחשוב בצורה שונה על החיים ולהרחיב את המעגל החברתי שלהם, ועוד.

אף-על-פי-כן, ישנן מספר סוגיות שיש לתת עליהן את הדעת:

- ♦ יש צורך לשפר את הרישום ואת המעקב אחר בני הנוער המגיעים למרכזים, על מנת לשפר תהליכי תכנון ומעקב ברמת בני הנוער כפרטים וברמת כלל המשתתפים במרכז.
- ♦ למרות שמנהלי המרכזים דיווחו שחלק בבני הנוער זקוקים לסיוע מקצועי, לא כל בני הנוער מופנים למעשה. יש לקבוע דרכי הפנייה אפקטיביות יותר ולחזק את הקשרים עם השירותים המקצועיים המקומיים.
- ♦ קשיי התמדה ובעיות התנהגות דווחו על-ידי המנהלים ובני הנוער. יש צורך לפתח דרכים להתמודדות טובה יותר עם קשיים אלה.

לסיכום, ברור שלמרכזים יש תפקיד חשוב בחיי בני הנוער. הממצאים מצביעים על כך שהמרכזים מסייעים לשפר את התפקוד האישי והחברתי של בני הנוער שנוטלים חלק בפעילויותיהם.

מקורות

- אבו-עסבה, ח.; כהן-נבות, מ.; עבדו, ב. 2003. **איתור צרכים של בני נוער בנצרת - דוח מחקר מסכם**. דמ-419-03, ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- בן-אריה, א.; קמחי, מ. (עורכים). 2007. **ילדים עולים בישראל 2007**. המועצה הלאומית לשלום הילד, המשרד לקליטת עלייה, ירושלים.
- בן-אריה, א.; צ'רנובלסקי, ד. (עורכים). 2004. **ילדים עולים בישראל 2004**. המועצה הלאומית לשלום הילד, המשרד לקליטת עלייה, ירושלים.
- דולב, ט. 2007. **מקבץ נתונים אודות יוצאי אתיופיה בישראל**. מסמך פנימי שהוכן בעבור ועדה בין-משרדית ברשות מנכ"ל משרד הרווחה ומנכ"ל משרד הקליטה. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2006. **תלמידים עולים במוסדות חינוך תשס"ד**. משרד החינוך התרבות והספורט, ירושלים.
- הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה. 2006. **התמודדות עם אתגרי קהילת יוצאי אתיופיה בישראל באמצעות שותפות ייחודית**. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, ירושלים.
- הרצוג, ס. 1999. "נוער עולה בסיכון: מודל יישובי למניעת סיכון". **מניתוק לשילוב** 9: 84-92.
- כאהן-סטרבצינסקי, פ.; ואזן-סיקרון, ל. 2008. **ממצאים עיקריים ותובנות מתוך מחקר הערכה של שלושה מודלים של מרכזים לנוער בסיכון: מית"ר, עירונוער ומונתדא אל שבאב**. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים. הפורום לנושאי ילדים ונוער, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב.
- כאהן-סטרבצינסקי, פ.; ואזן-סיקרון, ל.; זסלבסקי, ט.; גפן, ש.; רונאל, מ. 2002. **הערכה של מרכזי מידע וייעוץ לבני נוער "הפוך על הפוך"** – דוח מחקר שני. ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים. הפורום לנושאי ילדים ונוער, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב.
- כאהן-סטרבצינסקי, פ.; רונאל, מ. 2000. **הערכה של מרכזי מידע וייעוץ לבני נוער "הפוך על הפוך" - תהליך הקמת המרכזים וחצי השנה הראשונה של פעילותם**. ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים. הפורום לנושאי ילדים ונוער, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב.
- כהן-נבות, מ.; ברוך-קוברסקי, ר.; לוי, ד.; קונסטנטינוב, ו. 2008. **תכנית SPACE של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה: הסיוע הלימודי ומרכזי הנוער (2005/6-2006/7) - מחקר הערכה**. תמ-08-28. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- כהן-נבות, מ.; אלנבוגן-פרנקוביץ, ש.; ריינפלד, ת. 2001. **הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני נוער דוח מחקר**. דמ-381-01. ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

להב, ח. 2000. "נוער בסיכון" - התופעה בפרספקטיבה". מניתוק לשילוב 10: 9-1.

לוין, ת.; שוהמי, א.; ספולסקי, ד. 2003. **הישגים בלימודים של תלמידים עולים: ממצאים והמלצות למקבלי החלטות**. הגף לקליטת תלמידים עולים ולשכת המדען הראשי, משרד החינוך, ירושלים.

ליפשיץ, ח.; נועם, ג.; חביב, ג'. 1998. **קליטתם של בני נוער יוצאי אתיופיה: מבט רב-ממדי ראיית בני נוער, אמהות ואנשי מערכת החינוך**. דמ-332-98, גוינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

מנגשה, נ. 2008. **הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה. דיווח רבעוני ינואר-אפריל, 2008**. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, ירושלים.

מנגשה, נ. 2007. **הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה. סיכום שנתי ינואר-אוגוסט 2007**. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, ירושלים.

מנגשה, נ. 2006. **הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה. סיכום שנתי ינואר-ספטמבר 2006**. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, ירושלים.

מנגשה, נ. 2005. **הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה. סיכום שנתי ינואר-ספטמבר 2005**. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, ירושלים.

סבר, ר. 2007. **נוער העדה האתיופית בישראל - תמונת מצב**. עמותת שתיל, תל אביב.

Cohen-Navot, M.; and Baruj-Kovarsky, R. 2007. *Findings from the Evaluation of the SPACE Program: Implementation of the Scholastic Assistance Program*. Presented at the Annual Seminar of SPACE, June, 2007, Tel Aviv. Myers-JDC-Brookdale Institute, Jerusalem.

Cohen-Navot, M.; Levi, D.; and Baruj-Kovarsky, R. 2006. *Findings from the Evaluation of the SPACE Program: Implementation of the Youth Centers*. Presented to the Board of Governors, June, 2006, Myers-JDC-Brookdale Institute, Jerusalem (unpublished)

Mengesha, N. 2004. *First Mapping Report: Education, Needs and Programs of the Ethiopian Community*. Ethiopian National Project, Jerusalem.

Myers-JDC-Brookdale Institute. 2001. *Integration of Ethiopian Immigrants into Israel Society: Challenges, Programs and Policies, and Future Directions*. S-93-01. Jerusalem.

Wolda, A. 2006. *The Integration of Ethiopian Immigrants in Education and the Work: Summary of New Findings*. Myers-JDC-Brookdale Institute, Jerusalem (unpublished document).

נספח

לוח 1: מאפיינים חברתיים-כלכליים של בני הנוער שבאים למרכזי הנוער, השוואה בין 2006 ל-2008 (באחוזים)

2008	2006	
577	342	מספר המשיבים (N)
60	62	נערים
40	38	נערות
		גיל:
33	43	14-12
57	48	17-15
90	95	יוצאי אתיופיה (ארץ לידת אם)
70	50	ילידי ישראל (בקרב יוצאי אתיופיה)
20	19	משפחה חד-הורית
		מספר ילדים במשפחה:
14	9	3-1
38	33	5-4
48	58	6 או יותר
		מספר הורים מפרנסים:
15	31	אין מפרנס כלל
27	30	מפרנס אחד
58	39	שני מפרנסים

לוח 2: קיום בעיות שדווחו על-ידי בני נוער המגיעים למרכזי הנוער בשנים 2006 ו-2008 (באחוזים)

2008			2006			
בכלל לא	במידת-מה	במידה רבה	בכלל לא	במידת-מה	במידה רבה	
38	46	16	29	43	28	בעיות שקשורות ללימודים או קשיים להסתדר עם המורים
65	27	8	67	24	9	אין מה לעשות בשעות הפנאי
73	22	5	71	19	10	אין כסף לקנות דברים לבית-הספר או דברים אישיים
71	19	10	59	21	21	קושי להסתדר עם ההורים או בעיות משפחתיות אחרות
90	6	4	86	9	5	קושי להסתדר עם חברים

לוח 3: יכולת לבצע משימות לימודיות שונות בקרב בני הנוער הלומדים שהגיעו למרכזי הנוער ב-2006 וב-2008 (באחוזים)

2008			2006			
עם הרבה קשיים/ לא יכול בכלל	עם מעט קשיים	בקלות	עם הרבה קשיים/ לא יכול בכלל	עם מעט קשיים	בקלות	
4	13	83	9	34	57	להבין את מה שהמורים אומרים בשיעור
7	18	75	11	33	56	להצביע ולענות על שאלות בכיתה
7	14	79	10	19	71	לקרוא ספרי לימוד וחומר מקצועי בעברית
8	17	75	10	21	69	לכתוב חיבור בעברית בכיתה
8	19	73	13	26	61	להכין שיעורי בית
13	20	68	26	19	55	לשוחח עם צוות בית-הספר על נושאים שונים

לוח 4: דיווח בני הנוער על הערכתם את תרומת המרכזים ב-2006 וב-2008 (באחוזים)

2008			2006			
מסכים במידה מועטה/ לא מסכים במידת-מה בכלל	מסכים במידת-מה	מסכים רבה/רבה מאוד	מסכים במידה מועטה/ לא מסכים בכלל	מסכים במידת-מה	מסכים רבה/רבה מאוד	
10	10	80	11	11	78	יש לי לאן ללכת בשעות הפנאי
13	12	75	13	12	75	אני עושה דברים שמעניינים אותי
18	15	67	21	15	64	אני עושה דברים שחשובים לי
28	12	60	26	14	60	אני יותר בטוח בעצמי
52	8	40	49	5	46	אני יודע עברית יותר טוב
34	14	52	41	15	44	הכרתי חברים חדשים
45	18	37	42	16	42	השתפרתי בלימודים